qui tum florebant maximè, non longe ab exodio ſuo, uſurpat, non incommodè ad alios transferri queat, atq; hunc minimum, & recentiorem noſtrum, qui peculiari præterea voto abjectionem eligit in Eccleſia Dei, aditum intercludens honoribus intus foriſq; *Duæ cognationes*, inquit Jeremia *a*, quod Hugo de duobus accipit dictis ordinibus per accommodationem, *quas elegerat Dominus, abjectæ ſunt, & populum meum deſpexerunt, eo quod non eſſet ultra gens coram eis*. Imitandus Moſes, *qui grandis effectus, negavit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cujus populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti, aſpiciebat enim in remunerationem* b. Eligamus mori, quam *cibis* (peccatis horumve occaſionibus) *iniquinari immundis* c: *eligamus viam veritatis* d, deniq; *Deum ipſum* e, *& vitam ſecundum illum*. Optatior privata vita jucundiorq; vel Diocletiano teſte, poſt abdicatum imperium, quo ſe tunc tempore reviviſcere affirmabat, & novum ſibi diem diluceſcere *f*. Merito prælata illius in Philippi Macedonis convivio ſententia, qui non Olympium, non aquam, non ſolem, rerum omnium maximam, ſed cor quod res maximas deſpiceret, reſpondit eſſe. Nec extrema prophanaq; deſint exempla hominum, qui gloriæ honoriſque contemtu, hæc apud homines comparere ſtudioſiſſime conati ſunt. Elegiſſe ſe hoc ipſum teſtatur Auguſt. *g*, ſi tamen Auguſt. raptum tamen violenter ad Epiſcopatum; ſic aliquando fit, ut tales eligat Deus. At bonum eſt, ut quod in te eſt, eligas abjectus eſſe, &, ſi licet, oblatos honores refutet, quod adeo multi Sancti, tam ſerio fecerunt. Hic finem dicendi facio, ubi vivendi ſanctiſſima Paula, quæ in pia verborum iſtorum expiravit repetitione, atq; meditatione, ut prodit Hieron. *h*, quem non eſſe Auctorem commentarii in Pſalmos non ambigo, vel ob interpretationem præſentis loci, quod eſſe abjectum in domo Dei, ſit eſſe minimum in regno cœlorum, ideſt, ut Angelum, qui ſit major, quam Joannes, quo in hac vita non ſurrexerat major. Sermo eſt in domo Dei in hac vita; ubi illud quoque verum eſt, quamlibet Eccleſiaſticam functionem abſque comparatione digniorem eſſe, qualibet mere laica. De Juliano, qui fuit apoſtata, & Gallo, ſcribit Nazianzenus *i*, in cleri ordinem cooptari voluiſſe, & divinos libros plebi lectitaſſe, non minus id ſibi amplum, & honorificum eſſe exiſtimantes, quam aliud quidvis: imò omnium ornamentorum maximum præſtantiſſimumq; pietatem eſſe cenſentes. Thomas Morus regni Cancellarius Anglicani, poſtea etiam martyr, indutus ſuperpelliceum Sacerdoti in Eccleſia concinebat, & ſacrificanti miniſtrabat, duciq; Northfolciæ, id regi diſpliciturum cum exciperet, reſpondebat, illi diſplicere non poſſe, quod regis Domino impendebat obſequium: in ſupplicatione quoq; publica interdum crucem præferebat k, *Nil dubitans vilior fieri & eſſe in oculis ſuis* pro Domino *l*. Allegoriam demum indicat Auguſt. *m*, longè præſtantius eſſe, ut ſit quis quantulumcumq; membrum Sacerdotii Chriſtiani, & ad *regale Sacerdotium* Chriſti *n* pertineat, quam in quovis collocari honore veteris legis, qui nullus jam eſt, juxta illud ex hiſtoria Regum *o*, *Dimitte me obſcuro ad unam partem ſacerdotalem, ut comedam buccellam panis*, quod legit Auguſtinus, *jacta me in unam partem Sacerdotii tui, manducare panem*,

a cap. 33. 24. — b Heb. 11. 24. 25. 26. — c 1. Mach. 1. 51. — d Pſ 118. 10. — e Deu 26. 17 & 30. 19. 20. — f Trebellius & Lætus. — g Serm. 4. & 5. ad frat. in Eremo & citat. concil. Aquiſgran. ſub Ludovico Pio cap. 112. — h Hieronym. epiſt. 27. — i orat. 1. in Julia. — k Stapleton in vita c. 6. — Allegoria. — l 2. Reg. 6. 22. — m 17. de civit. c. 5. — n 1. Pet. 2. 9. — o lib. 1. 2. 36.

Verſ. 12.) Quia miſericordiam, & veritatem diligit gratiam & gloriam dabit Dominus.

Verſ. 13.) Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia, Domine virtutum, beatus homo, qui ſperat in te.

Senſus loci.

AD extremam fiduciæ ſuæ tantæ optimam rationem dat, quia Deus qui miſericordiam diligit exercetque, ſimul eſt in promiſſis ſervandis fidelis, & accuratus & idcirco juxta fidelitatem iſtam atq; miſericordiam dabit ſine dubio confidentibus in ſe gratiam, qua nos ſibi, ac aliis bonis gratioſos, & amabiles efficiat, præterea gloriam tum celebritatis in hac vita, nec non ſanctitatis, tum in futura ſempiternæ fœlicitatis. Deniq; viventibus in integritate, atq; ſimplicitate non negabat omnia vera, & ſolida bona. Quocirca his dictis erumpit in exclamationem cum apoſtrophe ad Deum, quem appellat *Dominum*

A *virtutum*, ideſt exercituum, atque fortiſſimum, & ſibi ipſi, atque cuivis qui divina ſpe ſit plenus, gratulatur, hoc nomine felicem eſſe, quod ſcilicet cunctis aliis poſthabitis, in uno illo ſpem omnem projiciat. Poteſt præterea ſenſus eſſe, propterea infimum locum in ipſis templi liminibus vel templi miniſteriis Prophetam ſuo, aut alterius nomine elegiſſe dixiſſe, antea, quia noviſſet Deo gratam eſſe miſericordiam, ideſt, hilaritatem, & alacritatem ipſi ſervientium, una cum fidelitate atq; ſinceritate, quæ procul amovet omnem diſſimulationem, & hypocriſin, & quod has duas in ſuo cultu virtutes humilitatis, de qua prius dictum eſt, ſocias, ipſe copioſè remuneret, conferendo gratiam & gloriam, utpote qui *glorificantes ſe glorificet* p, *& humilibus ſive manſuetis det gratiam* q; *gloriamque præcedat humilitas* r. Myſtico recepto ſenſu declaratur hic locus de miſericordia & veritate, quibus in Eccleſia parcitur peccatori, docetur ſaluti neceſſaria, juſtificatur, poſtremo perducitur ad gloriam: vel per miſericordiam allicitur ad veniam, per veritatem juſtitiæ compungitur ad pœnitentiam, & omnia bona conduB cunt quæ conducunt ad ſalutem ei qui ex animo diligenterque illam procurat.

p 1. Reg. 2. 30. — q Prov. 3. 34. Jac. 4. 6. 1. Pet. 5. 5. — Senſus myſticus. — r Prov. 15. 33.

Quia miſericordiam & veritatem diligit Deus.) Antequam dico de aliis verſionibus, moneo de harum duarum in Deo virtutum conjugatione, quæ frequenter in ſcripturis ponitur, dixiſſe non prius in hoc opere quantum ſatis ſit, ſeu de miſericordia & judicio, aut juſtitia, quæ Deus etiam quodam de præcedentibus Pſalmis *ſ*, diligere canitur. Si religioſis viris hoc, & ea quę ſequuntur accommodemus, ſic exponemus, id eos amplexos inſtitutum, & abjectionem elegiſſe in domo Dei, ut per miſericordiam, quam, pauperibus res ſuas diſtribuendo, faciunt, ab illo diligantur, qui præterea diligit in iiſdem veritatem, hoc eſt, præclarum illud verumque judicium, quo cenſent cuncta mundi præſentis bona poſtponenda minimo, abjectiſſimoque loco in domo Dei, pro dicta autem miſericordia & veritate det eximiam gratiam & gloriam excellentem, nec *nec eos fraudet à deſiderio ipſorum* t, *ſed tribuat illis ſecundum cor eorum, exaudiatq;* u. Vera miſericordia, maximeque, ut Hugo hunc ſenſum ſequens, notat, C eſt *miſereri animæ ſuæ* x, quia *qui ſibi nequam, nulli bonus* y; quod perfectiſſimè facit, qui renuntiat omnibus poſtea verò ſpirituales eleemoſynas erogare non ceſſat, orando, prædicando, confeſſiones audiendo, &c. Hæc miſericordia & veritas *præparant bona* z, *miſericordia & fide* (ſeu fidelitate & veritate *purgantur peccata* a; *iſtis redimitur iniquitas b*.

ſ Pſ. 32. 5. — t Pſ. 77. 36. — u Pſ. 19. 25. — x Eccl. 30. 24. — y cap. 14. 22. — z Prov. 14. 22. — a cap. 15. 27. — b Cap. 16. 6.

Jam quod attinet ad alias verſiones ex Hebręo: Hieronymus interpretatur *quia ſol & ſcutũ Dominus Deus*. Alii *lux & ſecuritas*. Aquila eodem fere modo ἥλιος καὶ θυρεὸς Κύριος ὁ Θεός *Sol & clypeus* Dominus Deus: item Symmachus ἥλιον γὰρ καὶ ὑπερασπισμὸν Κύριος ὁ Θεός nempè ἀγαπᾷ, *ſolem enim & protectionem Dominus Deus*, nimirum *diligit*, vel δίδωσι, *dat*. Hebraicè ſic eſt כי שמש ומגן יהוה אלהים *chi ſcemmes umaghen Jehova elohim*, quod Hieronymus & alii duo quos dixi, ad verbum reddiderunt omiſſo *diligendi* verbo, quod ab eſt ab Hebræo textu. Placet quod Faber (parum licet æquus editionis vulgatæ) Ri- D cardus Cenomanus, Genebrardus monet, Interpretes Lxx. ſolis, ac ſcuti metaphoram expreſſiſſe, ut ſol eſſet miſericordia, quoniam Chriſtus Dei miſericordiam in ſuo ſole communicando commendavit *c*; ſcutum veritas, quia idem Deus *hac, tamquam ſcuto circundat nos* d. Miſericordiæ quoq; per ſolem effecta mirificè declarantur, & veritatis per ſcutum. Sol enim illuſtrat, vegetat, fovet; alit, fœcundat, vires reparat, veritas ſeu veracitas, fideſve ac fidelitas Dei in promiſſis ſuis tutos atq; ſecuros nos facit, & eſt loco ſcuti, ac propugnaculi. Vel, ſignificari ſenſerunt Interpretes, ſic Deum dare gratiam, ut ſol dat lumen, ſic gloriam, ut propugnator victoriam. Frigidior interpretatio, retento ſole, ac ſcuto ſecundum propriam notionem, ut quod ait Agellius, quia dixerat Propheta optare ſe vel in limine domus Dei jacere, nil ibi vereri aut ſolis aut frigoris injuriam: cui namque ſerviat, eſſe ſolem, ut algentem calefaciat: ſcutum & protectionem, ut à nimio ſolis ardore defendat. Sed & parum probabilis ejuſdem Angelii conjectura, legiſſe Lxx. Hebraicè, non ut recitavimus, ſed שמן *ſcemen* & ἔλαιον אמונה *emunah*. & vertiſſe ἔλαιον *oleum*; ex hoc autem poſtea factum ἔλεον *miſericordiam*. Eſt quidem *emunah veritas*; ſed *ſcemen oleum, unguentum, pinguedo*, nec niſi figurate *miſericordiam* ſignificat, ſicut & ἔλαιον quæ aliquando cognominatur

c Matt. 5. 47. — d Pſ. 90. 5.

natur miſericordia uber ſeu pinguis, ut ibi, *ſenectus a mea in miſericordia uberi*, licet Hieronym. oleum transferat, quia eſt שמן *ſcemen* & ἔλαιον: quamvis putent aliqui Latinum noſtrum reperiiſſe in textu Lxx. Interpretum ἔλεον *miſericordiæ* nomen Certè quum retineat Agell. ἔλαιον, id eſt, *oleum*, & figuratè poni velit pro *miſericordia*, cur non hic etiam concedit nomen שמש *ſcemes* ſecundum eamdem metaphoram uſurpari pro *miſericordia*, cum non minus miſericordiæ Sol, ſed magis quoq; quam oleum convenire poſſit: veritati etiam vocabulum ſcuti? Præterea cum in nomine שמן *ſcemen*, quod ſubſtituitur pro שמש *ſcemes*, figurata ſignificatione retineatur, quid opus fuit ſubſtituere? & quare מגן *maghen* figuratum etiam vocabulum non eſt relictum, ſed citra figuram aliud ſupplētum אמונה *emunah veritas*? Deniq; Aquilæ, Simmachoque & Hieron. credi potius, ceteriſq; omnibus, quam unius debet ſuſpicationi. Chaldaicè ponitur pro *Sole arx*, aut *murus excelſus* שור רם *ſchurram*. Prudenter feciſſe Interpretes videntur *Solis* non exprimendo nomen, quia Græci divinum numen, ſyderibus ineſſe arbitrabantur: nec defuere, qui ſcutis ipſis adorationem impertirent.

Græci ſyderibus ineſſe divinum numen arbitrabentur.

Gratiam & gloriam dabit Dominus.) Addit Caſſiodor. B *Deus*. Pſalterium Romanum habet pro *Domino* nomen *Dei*: Gallicanum rejicit nomen *Domini* in ſequentem verſum Hebraicè, *Dominus Deus*, junguntur præcedentibus, *Sol & ſcutum*, & iſti membro nectitur nomen *Domini*. Græca diſpunctio varia. Correcti codices legunt ἀγαπᾷ Κύριος ὁ Θεὸς *diligit Dominus Deus*; deinde χάριν καὶ δόξαν δώσει Κύριος. Alii, Θεὸς χάριν, &c. tum in ſequenti membro, Κύριος οὐ ςερήσει. Parum refert.

Gratiam & gloriam litterali de Hebræis captivis ſenſu, intelligimus, quæ conſiſtat exterius in favore, gratia apud alios, nominis celebritate. Sed myſticè paſſim interpretantur de ſupernaturalibus gratiæ, præſertim ſanctificantis, & gloriæ beatæ muneribus. Hæc dicuntur à Deo dari tamquam à cauſſa prima principali, quamvis adulti diſpoſitive concurrant ad conſecutionem gratiæ juſtificātis, ad actum verò viſionis beatificæ etiam ut cauſſa per ſe, & principalis, ſed ſecunda. Nec enim ex eo quod gloriam dare Deus dicitur, ſequitur in dicto actu habere ſe beatum mere paſſive, quod etiam aliqui arbitrantur actui C vitali, qual s eſt viſio, repugnare, ſed cauſſam primariam ſeu primam principalem Deum eſſe, tum quando elicitur actus ille, tum ratione gratiæ ſanctificantis, cujus idẽ cauſſa per efficiens ſolus eſt, tum meritorum, quorum radix eſt eadem illa gratia ſimul cum auxiliis divinis, tametſi in dictis meritis, qui meretur habeat ſe ut non inſtrumentalis dumtaxat, ſed tamquam efficiens cauſſa per ſe ſecunda in genere moris. Sequitur potius ex iſtis verbis requiri ad ſāctitatem, atq; ad videndum Deum peculiare ejuſdem ſupernaturale donum: Qua in re, quod attinet ad viſionem Dei, quæ difficilior eſt, damnantur in Concilio Viennenſi ſub Clem: V. b Begardi & Beguinæ, qui ſenſerunt quamcumq; rationalem creaturam naturaliter beatam eſſe, nec indigere ſupernaturali lumine, ſive intelligas de habituali, ſive de actuali, quod nunc no curamus. Id certè ita proprium Deo eſt, eſſe cauſſam efficientem primam principalem gratiæ & glorię, ut creaturę communicari non poſſit, D ut cauſſam, inquam, talem & independentem, atque per virtutem ſibi propriam, ac naturalem. An verò poſſit creatura aliqua eſſe cauſſa principalis ſecunda dictarum rerũ per virtutem à Deo acceptam, quę ſit ſufficiens & proportionata ad ejuſmodi producendos effectus, magis in dubium revocari poteſt, de quo nunc non agimus. Argumentari autem hinc licet, Chriſtum Deum eſſe, quia de ſe ut de cauſſa prima principali dixit *c vitam æternam do eis*; Paulus *d* de illo; *Coronam juſtitiæ reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex*; & *e*, *dicebat auctorem ſalutis eorum, qui multos filios in gloriam adduxerat*. Præterea ſequitur gloriam gratiæ reſpondere, tamquam fructum radici, vel finem fructus præcedentis, qui dicatur gratia ſanctificans cum operibus ac meritis; *Habetis enim*, ait Apoſtolus *f*, *fructum veſtrum in ſanctificatione, finem verò vitam æternam*; & *gratiam Dei* eſſe ait *vitam æternã* g. Nam etſi debeatur meritis tamen ideſt, ratione gratiæ, ut docet Auguſt. *h*, Chryſoſtomus *i*, & alii, ita ut Deus dicatur præmiare & coronare munera, donaque ſua.

Beatus non habet ſe mere paſſive in actu viſionis beatificę. — Meritorum radix. — b Clem. ad noſtrum de hæret. — c Jo. 10. 28. — d 2. Tim. 4. 8. — e Heb. 2. 10. — f Rom. 6. 22. — g Ibid. — h Ep. 105. & Ench. c. 107. & l. de grat. & libero arb. c. 8. — i Hom. 11. in epiſt. ad Rom.

Non privabit bonis eos, qui ãbulant in innocentia) Hieronym. *nec prohibebit bonum ab his, qui ambulant in perfectione*. Alii *e in ſimplicitate*, vel, *integritate*, vel *ſinceritate*. Hæc omnia valet בתמים *bethamim*, & ἐν ἀκακίᾳ de quibus dictum alias. Habent alia Latina Pſalteria, & Auguſtinus, Arnob. Caſſiod. participium, *ambulantes*. Non eſt dubitandum, quin gratiam, gloriamq; det is, qui nullum deſtituit bonis gratię, & omnes vult ſalvos fieri, dummodo ambulent ſine dolo, fraude, fuco, fallacia, fictione, hypocriſi: ſed ſyncere, ex animo, ſerio, ſimpliciter, ac perſeveranter colant ipſum. Gratiæ bona nomen *bonorum* abſolutè merentur, cetera vel ἀδιάφορα ſunt, vel minus perfecta, honeſta, bona, ut morales virtutes naturæ viribus comparatæ. Non privare, vel non prohibere, non negare, non auferre uſitata λιτότης pluſquam ſe ferat, importat, nimirum liberaliter concedere. Ceterum non iſtius generis dumtaxat bonis non privat Deus ambulantes in innocentia, ſed neq; aliis quibuſcumque, quatenus conferunt ad ſalutem: &, ſi quando privat, ideſt, non concedit, aut etiam tollit, propter potiorem illorum conſervationem, vel incrementum id facit. Bonis gratię non privat jam datis, niſi propter peccata & demerita, quia *ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei* k: propter ſimilem præterea cauſſam privat, ideſt, denegat non quidem neceſſaria & ſufficientia, ſed majora vel efficacia gratię auxilia: quum tamen homo libera labatur voluntate, non deturbatus à Deo faciente ut benè currens cadat, quemadmodum rectè Auguſt. *l* ac Proſper docent: denique privat etiam bonis naturæ aliquando, in pęnam. Athanaſius *m* quia bonorum gratiæ largitio attribuitur Spiritui Sancto, hunc quoq; locum, in quo nominantur bona, de eodem illorum Auctore interpretatur; quemadmodum illud, *Quis oſtendit* n *nobis bona?* & *o*, *pater veſter de cœlo dabit bona petentibus ſe*, quod Lucas *p* exponit *ſpiritum bonum*. Innuens quoq; præſentis loci verba Tertull. *q*, retentaq; Græca voce τῆς ἀκακίας, hanc, ait, incorruptibilitatem habemus ſemper induere ad domum Domini, quam ἀκακία pollicetur. Huc Rhenanus ibi alludi putat, Pamelius ad Pſ. 23. r. *Qui aſcendent in montem Domini, &c. innocens manibus*. At de domo Domini mentio hic ſuperius *ſ* præceſſit; & iſto verſiculo eſt expreſſum nomen ἀκακίας. Sed Philo Carpathius *t* proprie videtur interpretari de bonis, quæ cœleſtis ſapientia Eccleſiæ ſuę ſemper tribuat in pręſenti vita. Utraq; complecti poſſumus, etiam quæ ad futuram vitam pertinent, ipſammetque beatitudinem.

Gratiæ bona tantum abſolute bona dici merentur. — k Rom. 11. 29. — l De bono perſec. 22. — m ad cap. Gallo c. 11. de hum. nat. ſuſcep. — n Pſ. 4. 6. — o Matt. 7. 11. — p Cap. 11. 13. — q de cultu fæm. c. 6. — r verſ. 3. — ſ v. 5. — t in Cant.

Domine virtutum.) Ex Hebræo, *exercituum*. Græcè δυνάμεων, quæ voces multoties occurrerunt, nec ſignificant virtutes morales, Addunt (*Deus*) alia Latina Pſalteria, Auguſtinus, Caſſiodorus, Arnobius.

Beatus homo, qui ſperant in te.) Arnob. *vir*, & monet non ſexum indicari, ſed mentem, viriis reddi ex viro fęminam, & Deum amare fœminam, quæ jure vir dicitur. Utriuſq; generis ſunt אדם *Adam* appellativum nomen, & ἄνθρωπος, & *homo*, ſed epitheta μακάριος & *beatus* reſtingunt ad virum: conſtatq; ſæpè in maſculino ſexu comprehendi fœmininum. In Pſalmo 33. *u* canitur, *beatus etiam, qui ſperat in Deo*; ſi nimirum ſit ſpes, quam Petrus *x* vocat *vivam*: denique ſi cetera non deſint, & ſermo eſt de beatitudine hujus vitæ, quam ſolet appellare Auguſtinus beatitudinem in ſpe, & Joannes *y eum, qui habeat hanc ſpem, beatificare ſeipſum*.

u v. 9. — x 1. Ep. 13. — y 15. Ep. 3. 3.

PSALMUS
OCTOGESIMUS QUARTUS.

1 In finem, Filiis Core, Pſalmus.

2 BEnedixiſti Domine terram tuam: avertiſti captivitatem Jacob,

3 Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ; operuiſti omnia peccata eorum,

4 Mitigaſti omnem iram tuam; avertiſti ab ira indignationis tuæ.

5 Converte nos Deus ſalutaris noſter: & averte iram tuam à nobis,

6 Numquid in æternum iraſceri nobis: aut extendes iram tuam à generatione in generationem.

7 Deus tu converſus vivificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.

8 Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam: & ſalutare tuum da nobis.

9 Au-

9 Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem ſuam.
Et ſuper Sanctos ſuos: & in eos qui convertuntur ad cor.
10 Verumtamen propè timentes eum ſalutare ipſius: ut inhabitet gloria in terra noſtra.
11 Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi: juſtitia & pax oſculatæ ſunt.
12 Veritas de terra orta eſt: & juſtitia de cęlo proſpexit.
13 Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra noſtra dabit fructum ſuum.
14 Juſtitia ante eum ambulabit: & ponet in via greſſus ſuos.

Titulus & Argumentum.

Verſ. 1.) In finem, Filiis Core, Pſalmus.

OMiſſo titulo, qui nulla opus habet explanatione, propter ſimilitudinem cum aliis, qui præceſſerunt, in argumento conveniunt Catholici, ſub typo vaticinii, de Babylonica captivitate, precationiſq; pro eadem, vel etiam gratulationis pro liberatione, ac reſtitutione, in opimam ac fœcundam terram, poſtquam Deus ignoviſſet peccatis populi, agi de Chriſti liberatoris adventu, redemptione generis humani à peccato, ſedata ira Dei, pace reſtituta, facta miſericordia, compenſata juſtitia, præſtitis promiſſis divinis de ſalute noſtra, facultate conceſſa juſtè, fideliter, ſanctè vivendi. Illuſtrat rectè Janſenius exemplo Eſaię *a*, qui ſub eadem figura liberationis è captivitate Babylonica ſcripſerit præcipuè de generis humani liberatione; *Rorate cœli deſuper, &c.* Certè peccatorum omnium hìc promiſſa remiſſio, & pax multo verius, & perfectius hominibus contigerunt per Chriſtum, quam reverſis Hebræis de Babylone. *Immò impediti ſunt cęptum Templum ædificare* b, tantoq; timore corripiebantur ob imminentes hoſtes, *ut una manu facerent opus, & altera tenerent gladium* c, non etiam ſtuduerunt juſtitiæ, *ſed contra legem connubia miſcebant cum gentibus* d, ut optimè obſervaverunt Cajetanus, & Oſorius. Athanaſius Marcellinum hortatur pronuntiare iſtius Pſalmi verba, quum admirari velit Dei beneficientiam, bonitatemq; tum in ſeipſum, tum in alios, atq; ideo Domino gratias agere cupiat. Eccleſia eum frequentat in officio Nativitatis Domini, & de B. Virgine. Non placet, quod alludens Hugo ad etymon *Core*, ut *filii Core*, dicantur Chriſtiani, quaſi Calvi, & filii Calvariæ, ubi Chriſtus paſſus eſt. hic Pſalmus licet agat de Incarnatione, tamen titulum habeat de paſſione. Caſſiod. abſolutè tradit eſſe de Verbi incarnati adventu primo, & quidem præter alios duos priores, ordine tertium. Ambroſ. *e* affirmat in hoc Pſalmo evidentius Domini Jeſu prophetari adventum, & totum ſonare Dominum Jeſũ, qui vivificat mortuos. Is, quem vocamus Hieronymus repetit, ubi *filii Core* tituli præfiguntur, nihil triſte eſſe, ſed ſemper lætum. Meminit præterea Eliſæi calvi, *qui in pueros quadraginta duos, à quibus ridebatur, miſit urſos duos* f, quos Veſpaſianum, ac Titum interpretatur, qui anno 42. ab aſcenſione Chriſti ſubverterint Jeruſalem. Rabbini quoq; de redemtione per Chriſtum explanant Pſalmum iſtum ut Kimhi, Moſes Hadarian.

a Cap. 48. 8
b 1. Eſd. 4. 1 & ſeq. l. 2. 41 & ſeq.
c 2. Eſd. 4. 17
d 1. Eſd. 9. 1. & ſeq.
e in Pſ. 118. octon. 6.
Nihil triſte, ſed ſemper lætum, ubi pręfiguntur tituli filiis Core.

Verſ. 2.) Benedixiſti Domine terram tuam, avertiſti captivitatem Jacob.

Verſ. 3.) Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ, operuiſti omnia peccata eorum.

Verſ. 4.) Mitigaſti omnem iram tuam, avertiſti ab ira indignationis tuæ.

Senſus loci.

ALloquitur Deum Propheta tamquam re jam peracta gratulans, quia certus erat, ita fore prævidebat. Exponit ſingulari providentia Dei ditatam provinciam, quę A dum exul abeſſet populus, evaſiſſe ſterilis videri poterat, populum è duriſſima ſervitute in libertatem reductum, præſertim vero qua ſerviebat peccatis. Condonata ipſi peccata, pœnaſque remiſſas: pro tetro autem, & ſordido veſtitu, non modo quem captivi geſtarent, ſed multo magis, quo crimina illos fœda, omneque humanum genus cooperirent, novam, quæ ingenuos deceret, & in libertatem filiorum Dei translatos, ornatamq; gratię veſtem induiſſe: extinctum odium antiquæ offenſionis, & compreſſam omnem indignationem, receptis inimicis cum inſigni amoris ſignificatione, atque amplificatione beneficiorum. Permixtam putamus figuræ, umbræ, typo veritatem quam in argumento diximus, nec propriè tribus hiſce verſibus, eo quod præteriti temporis verba contineant, loqui David de Ægyptiaca, ut voluit Cajetanus, liberatione, vel de Babylonica, ut Lyra, vel, quod ait Valentia & Genebrardus, de variis liberationibus frequenter populo exhibitis. Idem tempus præteritum infra g quoq; ſubditur *Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi juſtitia & pax oſculatæ ſunt. Veritas de terra orta eſt* B *& juſtitia de cœlo proſpexit*: quibus tamen verbis concedunt omnes redemtionem humanii generis prædici, accipi præterita pro futuris, ut bene monet Janſenius.

g v. 11.

Benedixiſti Domine terram tuam.) Hieronym. *placatus es Domine terræ tuæ.* Alii *complacuiſti, rediiſti in gratiam, benignus factus es, faviſti, gratiam habuiſti grato favore complexus es, reconciliatus es, propitius factus es, bene voluiſti, dilexiſti, approbaſti.* Significantur hæc, hiſq; ſimilia Hebræo verbo רצית *ratſitha*, cui ſimile, Chaldæum רעיתא *rehbetha*, nec non Græcè εὐδόκησας de quibus dictum alibi. Unus Campenſis interpretatur in Imperativo, *propitius ſit Domine terræ tuæ.* Favet Ambroſius *b* tamen dicens, hic poſtulari benedici terram. Item Euſeb. quem profert Agellius, qui benedictionem opponit maledictioni terræ *i*, eiq; de qua Oſea k meminit, & ait per adventum Chriſti terram benedictione repletam eſſe, templis excitatis ubiq; & Deo dedicatis. Non ſolet ſic exponi præteritum verbum, ſed non raro habet ſignificationem futuri. Certitudo prædictionis, ut notat Auguſtin. & alii, facit, ut pro futuro ponatur illud tem- C pus. Quare, ut ante dixi, nihil attinet ad priores liberationes reſpicere, nec declarare quod fecerit ante hac Deus, peti nunc, aut ſperari facturum eſſe. Putat Agellius ab Interprete Latino, qui de Græco immediatè tranſtulit, lectum εὐλόγησας: fortaſſis maluit bene velle, quod ſignificari ſciebat per εὐδόκησας reddere verbo *benedicendi*, quia ſæpiſſimè denotat verbum hoc in ſcripturis bonæ voluntatis effectum ac prodeuntem in rem, opuſque bonam voluntatem, ut rectè admonet Scepręus. Explicant Græci eſſe τὸ ἀγαθὸν τι θελῆσαι, *bonum quid velle*, & Nicephorus εὐεργετῆσαι, *benefacere*. Baſil. etiam notat alios habere, *faviſti*. Hieron. *l* interrogantibus Suniæ & Fretelæ quomodo εὐδόκησας exprimi deberet in Latino, reſpondit, ſi contentioſè verba ſcrutemur, & ſyllabas *beneplacuit Domino terra tua*: ſed ſic ordinem perdi: aut addendum (*complacuit tibi Domine, terra tua*) & quid etiam (*tibi*) quum nec in Græco ſit, nec in Hebræo, ut εὐδόκησας, & proprietas, & elegantia linguæ, D in quam fit translatio, conſervetur, ubi non eſt damnum in ſenſu. Terram Domini vocat, quia *Domini eſt terra*, *m* inquit Euthymius, vel quoniam, quam dederat Dominus Hebræis, ipſe peculiariter *ſuam* nuncupavit, * ut Cajetanus docet.

h in pſ. 118 octon. 6.
i Gen. 3. 17.
k Cap. 4. 2.
Εὐδοκῆν
l Epiſt. 135
m Pſ. 23. 1.
n Lev. 25. 23

Senſu myſtico ſumunt pro Eccleſia, humanitate Chriſti, matre ipſius, corpore cujuſvis noſtrum, vel etiam anima. Primus dicendi modus communior. Pro anima, quæ ſponſa ſit Dei Phylo Carpath. *n* interpretatur, vim faciens in Græco verbo, ἐτγόκησας, & in verbis Cantici canticorum ὁ, καλὴ εἶ πλησίον μȣ, ὡς εὐδοκία *pulcra es, amica mea, ut beneplacitum*. quod Latinè eſt, ſuavis & docens maximè gratam Deo mentis voluntariã oblationem. Colligit Jacob. Faber Stapulenſis immaculatam conceptionem Deiparæ, & ſecundùm verſionem Hier. *placatus es Domine terræ tuæ*, indicari hanc terram non eſſe terram iræ, excipiq; à reliqua terra filiorum Adæ. Citat Julianum & Alphonſum. Concedo Nebienſi argumentum non concludere, quod facit etiam Pintus *p*, (ita prætera ſumens averſionem captivitatis Jacob, pluraque in eamdem ſententiam differens) præterea hoc loco Valent. qui comparat cum terra paradiſi, quæ tulit *lignum vitæ* q, nullo violata raſtro vel aratro, & vocatur terra virgo, ex qua item *formatus eſt Adam* r, nec non cum agro odori-

Senſus myſticus.
n in Cant.
o Cap. 6. 3.
p in Cap. 4. 5 Ezech.
q Gen. 4. 27.
r Cap. 2. 7.

odorifero, quem Jacob dixit *benedictum à Domino a*, ſufficeret ſanctificatio poſt conceptionem, quo item pacto ſecundùm accommodationem locum iſtud explunat, ſed ejus iſti opinioni, quæ nunc pauciorum eſt, nullo modo acquieſco, conceptam in peccato Mariam. Sine dubio benedicta terra dici debet Maria, quam ſalutavit Angelus *benedictam b*, & per quam conſecuti ſumus largiſſimam benedictionem *benedicti fructus ventris ejus c*, & ut exemplo Jacob luctando captivitatem ſpiritualem effugiamus, nobiſque remittatur iniquitas, & operiantur peccata. Benedictio collata Eccl. ſpiritualis præſertim *d* eſt, ſimul tamen etiam poteſt intelligi de liberatione à perſecutionibus, ac de temporali proſperitate ſub Conſtant. & deinceps Theophylactus *e* interpretatur de benedictione corporali terræ Judæorum. Ambr. *f* terram, quam dicit hoc loco poſtulari, ut benedicatur, ſcribit quod ſatis notum eſt eſſe illam, quæ peccatum in Adam contraxerat, cui dicatur *g*, *Terra es, & in terram ibis*, ſeu, *pulvis es, & in pulverem reverteris*; maledixiſſe autem Deum non elementum terræ, neque ſubſtantiam, aut naturam carnis, ſed in elemento carnem prævaricatricem: benedici in Chriſto, ut à priore maledicto ſalvatur, eamq; à benedicto filio Dei, qui aſſumpſit hominis conditionem ſuſceptam. Hugo non incommo de diſtinguit in his verſibus utilitates ex Incarnatione provenientes, infuſionem gratiæ per benedictionem terræ: remiſſionem originalis peccati, per averſionem captivitatis Jacob: refrigerationem fomitis, per remiſſionem iniquitatis: condonationem peccati actualis, per operationem peccatorum: averſionem iræ Dei, atq; reconciliationem, per ea, quæ ſequuntur. Declarat præterea de anima, quæ accipiat benedictionem à Deo, dum reſpondet imbri, & culturæ cœleſti, *generans herbam opportunam, non ſpinas & tribulos*, quod facit *reproba, maledictoque proxima h*: deinde à qua Deus avertat captivitatem Jacob ſervando contra tentationũ luctam, ne ducatur in captivitatem peccati, vel inferni: ad hæc cui remittat iniquitatem in confeſſione, operiat peccata in ſatisfactione. Paullo aliter Ayguanus Incarnationis hic diſtinguit affecta; benedictionis contra maledictionem, contra iniquitatem juſtificationis, reconciliationis contra indignationem Dei. Rurſus benedictionem conſiſtere ait in abſolutione peccatorum, quia quum Deus ignoſcit, dicitur *poſt ſe relinquere benedictionem* i: in C meritorum operatione, quod eſt *præveniri in benedictionibus* k, *atque benedictione patris confirmari* l, in præmiorũ acquiſitione, quæ convenit *benedictis Patris* m, *& hæreditate poſſidetur* n, *& in mercedem juſti feſtinant* o: denique *benedictionem dat legiſlator*, ut præcedente videmus Pſ. *p*, *& ſuper populum Dei benedictio ejus* q. Bruno Carthuſian. ordinem inverſum putat, ita ut primum ſit à captivitate per fidem averti, poſtea peccata operiri: tum iniquitatem remitti: deinde in bonis operibus, ac virtutibus benedici: deinceps ut Deus mitiget iram ſuam in hac vita; tandem ut in futura avertat ſe ab ira indignationis ſuæ. Ineſt in his dicendi modis omnibus probabilitas.

a Cap. 27.
b Luc. 1. 28.
c ibid. verſ. 42
d Epheſ. 13.
e in c. 1. ep. ad Epheſ.
f in Pſ. 118. octon. 6.
g Gen. 3. 19.
h Hebr. 6.
i Joel. 2. 14.
k Pſ. 10. 4.
l Eccleſ. 3. 11
m Matt. 25. 34.
n 1. Petr. 3. 9
o Eccl. 11. 24
p verſ. 8.
q Pſ. 3. v. ult.

Avertiſti captivitatem Jacob.) Chaldaicè, *domus Jacob*, ut exprimatur metonymia continentis pro contento, vel quia & terræ & incolæ benedicuntur. In nomine Jacob innuitur Eccleſia ex Gentibus, tamquam minor, cui ſerviat major, ideſt Judæus. Nemo enim fere noſtrum, inquit Auguſt. *r*, aliter intellexit, quam majorem populũ Judæorum minori populo Chriſtiano ſerviturum. Aliàs D ejuſdem denominationis cauſſas attuli. Eadem phraſis *avertendi captivitatem*, vel *convertendi* in aliis pſ. *ſ*. Hieronym. *reduxiſti*. Alii in imperativo, *reſtitue, redde, &c.* vel in futuro, *reſtitues, avertes, reduces*, &c. Explicat Aug. *de lege in membris repugnante legi mentis, & captivum ducente*, ſeu *captivante in lege peccati, à qua, & à corpore mortis hominem infelicem liberat gratia Chriſti* t, & hoc ipſum declarari per ſequentia, quæ ſunt, *remitti iniquitatem, ac operiri peccata. Prædicavit Chriſtus captivis remiſſionem & indulgentiam* u, hoc loco perpendit Baſilius, ſive Theodor. & ſecum *reduxit aſcendens in altum captivam captivitatem* x. *Diaboli laqueis captivus tenetur peccator ad ipſius voluntatem* y, *qui facit peccatum, ſervus eſt peccati* z *ad mortem & corruptionem; à quo enim quis ſuperatus eſt, hujus & ſervus eſt* a. *Ubi ſpiritus, ibi libertas* b. Is liber, *quem veritas, & Chriſtus liberaverit* c, *qui de manu inimicorum liberatus ſervit in ſanctitate & juſtitia coram Deo* d. *liberatus à peccato, ſervus factus eſt juſtitiæ* e, ſerviens Deo regnat; denique ſolus ſapiens probuſque eſt liber. Plura in Commentario poſterioris ad Petrum Epiſtolæ A *f*, multaque adhuc dici plura de captivitate poſſent, vinculis, laqueis diaboli, mortis, mundi, carni, erroris, peccati, deque variis illis neceſſitatibus, de quibus erui petiit alio in Pſ. *g* David. Paſſerculi, aviculave cujuslibet exemplo vel tenui filo alligatæ, utuntur Theophylactus & Chryſoſt. in alteram ad Timotheum *h*, & in libro de ſimilitudinibus Anſelmus *i*; quem ferunt k etiam talia meditantem, ac loquentem præcidi filum juſſiſſe, quo ludens nexam puer volucrem tenebat. *Opus DEI fortitudine, ut educat hujuſmodi vinctos* l, quod Aug. *m* optimè declarat & exaggerat, appellans, quas modo dicebam neceſſitates, & vincula, pro quorum diruptione *ſacrificium laudis* redditur Deo *n*, & ſolutam, quam Satanas alligaverat mulierem *decem & octo annis* o, & ſuſcitatum quatriduanum Lazarum, *qui ligatus erat inſtitis* p; adde paralyticos membris ſolutos, ac impeditos, ſed curatos *q*; Capi nos ſinamus Apoſtolica *ſagena* r, & Pauli *dolo bono* ſ *ne ligati manibus pedibuſque mittamur in tenebras exteriores* t, *& ne ligemur in faſciculos ad comburendum* u *igni, qui numquam extinguitur* x, nec ei traditos extinguit, ſed cruciat perpetuo. Ambroſius *y* legendus diſputans cum Simpliciano, de vera libertate, & ſervitute, ubi tractat exempla de filiis Noe, de Jacob & Eſau, B de Joſeph, & fratribus, demonſtratq; pretio emptos Chriſti non eſſe propriè omnino, ac exactè (aliquo enim, & vero quoq; modo negari non poteſt eſſe poſſe) ſervos hominum: poſtremo veram ſententiam eſſe magno à Philoſophis fluctuatam atque jactatam diſputationis molimine, quod omnis ſapiens liber, omnis autem inſipiens ſerviat. Illud præterea egregiè admonet, vere liberos non abuti *libertate, ad quam ſunt vocati in occaſionem carnis* z, *quin etiam omnium fieri ſervos, ut plures lucrifaciant* a, & *per charitatem ſpiritus ſervire invicem* b, ſicut & ſervivit & miniſtravit Chriſtus *c*, *formam ſervi accipiens*: hoc demum pacto uſurpare poſſe Sophoclæam orationem:

r 16. de Civ. c. 35.
ſ Pſ. 13. 7. Pſ. 125. 1.
t Rom. 7. 24.
u Eſ. 61. 1. Luc. 4. 18.
x Pſ. 67. 19. Eph. 4. 8.
y 2. Tim. 2.
z Jo. 8. 34.
a Rom. 6. 16.
b 2. Petr. 2. 19.
c 2. Cor. 3. 17
d Joh. 8. 32. 36.
e Luc. 1. 74.
f Rom. 6. 18.
g cap. 2. 19
h Pſ. 24. 17.
i in c. 2.
k c. 189.
l in Vita.
m Pſ. 6. 77.
n Ibid.
o Pſ. 115. 17. ſec. Hebr.
p Luc. 13. 11.
q Joh. 11. 44.
r Luc. 5. 18. & ſeq
ſ Mat. 13. 47
t 2. Cor. 12. 16.
u Mat. 22. 13
x c. 13. 40.
y Eſa. ult. verſ. 34
z l. 2. Ep. 7.
a Galat. 5. 13.
b 2. Cor. 9. 19
c Gal. 5. 13.

Jupiter mihi præeſt, nullus autem hominum.

& Pauli *d*, *omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate*, invitus nimirum coactuſve, vel non niſi propter Deum: imò *e*, adhuc & Stoicorũ, omnia ſua eſſe: ſed & Salomonis, totum mundum divitiarum. Legatur item Aug. C *f*, qui magnam appellat felicitatem, eſſe in domo magna Dei ſervum, cum compedibus, qui verti in ornamenta poſſunt. Ad hos compedes, vincula, torques Sapiens *g* hortatur nos, quia *convertuntur in oblectationem, in protectionem fortitudinis, baſes virtutis, ſtolam gloriæ, decorem vitæ, & ſint alligatura ſalutaris*. Lege & Gregorium *h*.

d Luc. 22. 27
e 1. Cor 6. 12
f Amb. de Abraham c 7.
g 4. de Civ. c. 4. & in pſ. 99. & tr. 41. in Joh.
h Eccl. 6. 25 & ſeq.

Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ.) Hieronymus, *dimiſiſti iniquitatem populo tuo*. Una iniquitas vel peccatum pro multis accipitur, aut pro originali, à quo cetera proficiſcuntur. Quo pacto Græcè apud Joa. *i* Chriſtus vocatur *agnus, qui tollit τὴν ἁμαρτίαν, peccatum mundi* k Alii, *abſtuliſti*. Quod valet etiam נשאת *naſatha*, eſtq; in Pſ. 31. *l*. *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates*; & indicat revera tolli ita, ut omnino non ſuperſit, non ut ſolum non imputetur quod revera maneat. Cognoſce, quæ ibi dicta ſunt: nec putes, quod Beda tamen aſſerit, denotari verbo Latino *remittendi* intenbonẽ & gravitatem iniquitatis. In Pſalterio Romano, *plebi tuæ*, & ſic eſt Græcè τῷ λαῷ σοῦ.

i 30. Moral. c. 2.
k c. 1. 19.
l Iren. l 3. c. 11.

Operuiſti omnia peccata eorum.) Eodem Pſ. eadem extat D phraſis verbis iiſdem, Hebræo כסה *chiſſeh*, & Græco καλύπτω, Latinum autem eſt *tegere*. Indidem petenda, quæ huc ſpectant, ne ſolum arbitreris externum involucrum reſidentium peccatorum. Operuit Deus, ait hoc loco Auguſt. ut non videret, & non vindicaret, quia noluit videre & vindicare, ſcilicet, quoniam non ſunt per gratiam ipſius, quæ ſi eſſent, quum ſit ipſe juſtus, vindicaret. Quod ibidem dicebam, hic dicit etiam quem indigitant nomine Hieronymi, in *remittendi* quidẽ verbo pręcedens debitum attendi, in *operiendo* autem, quod virtutes Deus contulerit; & propterea non pareant, ſeu appareant peccata, ac ſi diceret, inquit, iniquitatem operuiſti juſtitia, impudicitiam operuiſti caſtitate, nigredinem operuiſti candore. Hoc nimirũ contrarium contrario expellere eſt, ac proinde peccata penitus tollere. Quãvis quod attinet ad habitus peccatorum, non ſtatim tollantur per gratiam ſanctificantem, ſed paullatim per actos contrarios, quum tamen ſecundum malitiæ maculam omnia mortalia deleantur. Euſebius, Euthymiuſq; comparant præſentem cum dicto loco Pſalmi 31. ac pœnitentiæ remiſſionem. Euthymius operimentum Baptiſmi tribuit aquis: contra

* verſ. 1.
peccatorum habitus non ſtatim tolluntur per gratiã ſanctificantem, ſed paulatim per actus contrarios

Euſebius remiſſionem largitum dicit Chriſtum per Baptiſmum; ſi quis iterum poſt Baptiſmum peccet, operimentum per pœnitentiam præbere, atque διὰ τῶν πόνων, καὶ τῶν κατορθωμάτων πάλιν ἐπικαλύπτεσθαι βάρη, *per labores, & recte facta iterum contegere onera*. Alii remiſſionem iniquitatis accipiunt de ea, quæ ſtudioſè, ac ex malitia fit, operimentum peccatorum de illis, quæ citra ſtudium, & parum advertenter: vel primum de reatu pœnarum, tanquam de onere premente, ſecundum de macula, & turpitudine: vel aliis modis, quos citato aliquoties 31. Pſ. attigimus, ac nonnihil hic ſupra. Hic eſt סלה *ſelah*, & διάψαλμα, etiam in catalogo Bedæ, meminitque Caſſiodorus, male omiſſum in Bibliis Græcis Regiis, Complutenſibus, & aliis.

Mitigaſti omnem iram tuam. Hierony. *continuiſti omnem indignationem tuam*. Omnis pro tota ſæpe ſumitur, & de ira loquendo ibi *a*, *Non accendit omnem iram ſuam*,
a Pſ. 77. 38.
Alii, *abſtuliſti, collegiſti, contraxiſti, avertiſti, congregaſti*. Collectionem propriè ſignificat אספת *aſaphtha*, quomodo dicitur etiam colligi animus, atque apud Joelem *b*
b cap. 10.
eodem etiam Hebræo verbo *ſtella colligere lumen ſuum*; & Cajetanus innui vult, quod à diſperſione populi, quem propter peccata in deſerto merebatur, collegerit iram tuam Deus, & (quod habet Hebraicè ſequens membrū) B *redire fecerit ab indignatione furorem ſuum, quo volebat populum diſperdere*. Valet idem verbum *auferre, removere, retrahere, finire* etiam & *conſumere*. Sic mitigatio non ſolam imminutionem, ut Beda, Bruno, Hugo, & alii volunt, ac ne iſtam quidem propriè, ſed ablationem iræ, ac veluti conſumtionem denotaret; cui favet, quod omnis ira dicitur mitigata. Legit Auguſt. *ſedaſti*. Hoc ſignificat κατέπαυσας & *quieſcere facere*. *Filii* naſcimur *iræ c*, hoc eſt
c Eph. 2. 3.
ira vindictaque digni divina: *Eripuit nos Chriſtus ab ira ventura d, nec poſuit nos Deus in iram e*, reſpiciens ad merita Filii ſui. *Deus enim erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum f*. Quod ſi accommodatitiè loqui velimus, & *mitigandi*, ut ſonat, verbum ſumere, comparare poſſumus iram Dei cum ardore ſolis, quem tranſito leonis ſigno, & Virginis ingreſſus, deponit ac temperat: ſic enim qui terribilis antea erat Deus, in uterum Virginis, velut in cœleſte illud ſignum intrans, mitigavit omnem iram ſuam, & ſicut ſignum Virginis medium eſt inter leonem, & libram, ita B. Virgo inter C dictam iram, & rigorem juſtitiæ divinæ. Juxta vim præterea ejuſdem verbi admitti poteſt, omnem iram Dei mitigari etiam in inferno, quia punit citra condignum: Nec abſurdum tribuere hoc meritis Chriſti, ſicut tribuitur etiam damnatorum reſurrectio. Mitigat Deus iram, ſed *non continet in ira miſericordiam g*.
d 1. Theſſ. 1. 10. e cap. 5. 9. f 2. Cor. 5. 19. Præclarum ſimile. g Pſ. 76. 10.

Avertiſti ab ira indignationis tuæ) Hieronymus, *converſus es ab ira furoris tui*. Alii, *revocaſti ab excandeſcendo furorem tuum*, vel, *avertiſti à furore faciem tuam*, vel *averſus es à furore iræ tuæ*, vel, *redire feciſti ab indignatione furorem tuum*. Avertit ſe DEUS ab ira indinationis, aut avertitit ab illa, id eſt, declinavit ad hilaritatem, & benevolentiam pertranſeundo, inquit Euthymius: & Nicephorus ἀνεχώρησας, ait, ἀπὸ τῆς σφοδρᾶς καθ' ἡμῶν ἀγανακτήσεως. *receſſiſti à vehementi contra nos indignatione*. De ira, indignatione, & furore, quo pacto ſint in DEO, & quid voces tum Latinæ, tum Græcæ, tum Hebrææ importent, aliàs dixi.

Verſ. 5.) Converte nos Deus ſalutaris noſter, & averte iram tuam à nobis.

Senſus loci.

QUod prædixerat futurum, præ vehementi ejus deſiderio flagitat quamprimum fieri: ut ſua Deus gratia convertat omnes ad ſe, ac recipiat qui ſalutis eſt auctor, & *omnes vult ſalvos fieri h*, nec deinceps amplius iraſcatur, ſicut iratus hactenus fuerat. Rudiore ſenſu Hebræi explicant, ut Deus à Babylonis captivitate liberaverat, ſic liberare dignetur ab ea, in qua nunc tamdiu verſantur. Potius concedam eſſe orationem pro liberatione de captivitate Babylonica, ut multi ſatis affirmant toto agi Pſ. ac de præſenti loco etiam Athanaſius, quem citat Agellius. Tertiò poteſt exponi, ut oret Propheta pro ſuæ gentis ad veram Chriſti fidem converſione, quam prædici primis pſalmi verbis ſentit Cyrillus Alexand. *i* dicens, quod beatus David τῶν ἐσομένων ἡμερῶν προγνώσεως διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μονονουχὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνιεμένους ὁρῶν χαίρει *qua uſu, ieſſent Dei man-*
h 1. Tim. 2. 4. i in Abac. 1. n. 12.

A *ſuetudine ac pietate p* ſpiritum *præſciens, & vinculis captivitatis tantum non laxatos intuens, pſallit*. Tandem oratur quoque pro univerſi generis humani reductione in viam ſalutis, quaſi, quod quidam Græcus auctor exponendo ait, diceretur ἵλεως γενοῦ παντὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, *propitius eſto univerſo generi hominum*. Uſurpat hunc verſiculum Eccleſia in ſolemni Completorii recitationis initio, ut ſignificetur, quemadmodum à Turrecremata *k* notatum eſt, quo pacto ea hora cuncta animalia revertuntur ab exterioribus ad interiora, id eſt, luſtra, cavernaſque; ſic revocandum ſpiritum intra ſpiritum noſtrum. Gulielmus Durantus *l*, obſervat inchoari officium Completorii ab hoc verſiculo, & non ut aliarum horarum officia: quia fieri vix poteſt, quin contraxerimus in aliis aliquem pulverem ſuperbiæ, ut idcirco iſtis verbis humiliemus noſmetipſos, & culpam agnoſcamus implorando auxilium Dei, in futurum alterius Pſ. ſententiam *m Deus in adjutorium meum intende*, &c. præterea dicit poſtulari, ut nos a malis Deus convertat, & iram ſuam avertat idque per adjutorium ſuum. Hugo in Commentario denotari ait, petendam plenam converſionem, quæ erit in patria, ubi completa erunt omnia, & motus animi convertentur in Deum, quod nunc non fit. Rickelius im-B plorari opem contra noctis inſidias, dæmonum tenebras, hominis infinitas indigentias, quatenus diurno jam lumine recedente, mens ipſa ad Deum converſa, luce gratiæ perfundatur, atq; ab omnibus ſenſibilibus rebus abſtracta, intelligibili, incommutabili, ſummoq; bono firmiter immergatur. Attendunt hic alii duplicem quaſi terminū, tum in Deo, qui ſicut avertit vultum iratus, ita convertat eumdem ad nos placatus, ſeu ut convertat nos ad ſe, & avertat iram à nobis: tum in peccatore, ut gratia ſua illū Deus convertat ad ſe, qui prius erat averſus ab ipſo, & averti faciat eumdem à peccato, propter quod converterat in illum Deus faciem iratam ad odio habendum, & puniendum. A Deo petitur ut convertat, ipſeque viciſſim exigit ut convertamur, pollicens fore ut convertatur *n*. Qua de re aliàs egimus *o*. Omnia peccata ſcribit Aug. *p* hoc uno genere contineri quum quiſq; avertitur à divinis vereque manentibus, & ad mutabilia atque incerta convertitur: item *q*, quod voluntas averſa ab incommutabili, & communi bono, & converſa ad proprium bonum, C aut ad exterius, aut ad inferius peccat. Lege Doctorem Angelicum *r*. Ab eodem Deo petendum, ut, quod paullo *ſ*, poſt dicitur, *Convertamur ad cor, quod peccantes dereliquit t, & ad id redeamus u, quod prævaricando amiſimus, vel etiam non habuimus x*, ſicut nec *lumen oculorum fuit nobiſcum y; & evertimus ſenſum z, & abiimus peregre in regionem longinquam a*; ac denique qui mala quadam extaſi exceſſuque extra nos, rationemque receſſimus, *ad noſmetipſos revertamur b*, quod ſponſus ſemel, bis, tertio, & quarto ſponſam facere hortatur *c*, & Deus fornicantem animam *d* iſtas converſiones, & reverſiones neceſſarium & efficax eſt Dei auxilium, cui à corde non reſiſtatur (licèt poſſit *e*) ut Auguſt. docet *f*, quam vocat ſponſa *g*, & Chriſtus *h tractionem*, efficacem quidem, ſed ſuavem, qualis ineſt ſuavitas *odoribus unguentorum i*, *funiculis Adam, vinculiſque dilectionis k*: poſtremò voluptati quæ, ſua quemque trahit. *Poſtquam convertit aliquem Deus agit ille pœnitentiam, percutit femur, confunditur, erubeſcit l*, & Deus ipſe promittit *m*, *Si converteris, convertam te,* D *& ante faciem meam ſtabis*. Lege Richardum *n*. Solet Auguſtinus *o* obſervare in illis formulis, quibus exigit Deus, ut convertamur, & nos petimus, ut convertat, commendari cum gratia præveniente cooperationem liberi arbitrii, quia ſi ſolus Deus iſtud faceret fruſtra diceretur hominibus, *convertimini*; ſi ſoli ad hoc homines ſufficerent, fruſtra diceretur Deo, *converte nos*. Denique Ayguanus diſtinguit hic uſque ad Pſalmi undecimum verſum quatuor cauſas, ob quas poſtulatur Incarnatio Chriſti, ut peccator Deo reconcilietur, juſtificetur, illuminetur, glorificetur.
k in reg. S. Benedicti, tr. 107. l L. 5. ration. div. offic. c. 10 n. 2. m Pſ. 69. n Thr. 5. 21 Zach. 1. 3. Jer. 31. 18. Malach. 3. 7 o in c. 3. Act & præced. Pſ. 11. p l. 2. de lib. arb. c. ult. q lib. 2. c. 19. r I. 2. q. 77. ar. 6. ad pr. ſ verſ. 9. t Pſ. 39. 12. u Eſ. 46. 8. x Oſea 7. 11. y Pſ. 37. 11. z Dan. 13. 9. a Luc. 15. 13 b ibid. 17. c Cant. 6. 12. d Jer. 3. 1. e Conc. Tr. ſeſſ. 6. c. 5. f 5. Confeſſ. c. 1. lib. de prædeſt. Sanct. c. 8. g Cant. 1. 4. h Jo. 6. 44. i Cant. 1. 4. k Oſ. 11. 4. l Jer. 31. 19. m c. 15. 19. n art. 4. de contrition. o 2 ad Bonifacium c. 8. & de grat. & lib. arb. c. Cum gratia præveniente cooperatur liberum arbitrium.

Converte nos Deus Salutaris noſter.) Hieronymus, *Jeſus noſter*. Alii, *ſalutis noſtræ*. Auguſtinus, *Domine ſanitatum noſtrarum*. Græcè τῶν σωτηρίων, *ſalutarium*, ſicut & Pſ. 67 *p*, ubi vertit Interpres Latinus *ſalutarium*. Id eſt ישועה *Jeſubbah* in ſingulari hic in eodem numero ישע *jeſciaabh*. In Cantico Abacuc *q* hoc ipſum nomen redditur Latinè *Jeſus*, quod Græcè eſt σωτήρ, & tamen Hebræum nomen non eſt proprium, ſed appellativum *ſalutem* ſignificans: proprium eſt ישועה *jeſcivahh*, ut patet ex titulo Crucis. Per ſe peti videtur reverſio in patriam,
p verſ. 20. q c. 3. 18.

patriam, ſeu ut eſt in alio pſ. *a*, *Converſio captivitatis*; & in Threnis *b*, idem petitur. *Converte nos Domine ad te, & convertemur, innova dies noſtros ſicut à principio*, ut exponunt Olympiodorus, Hugo, Lyranus, Dionyſius. Sed ſimul illa converſio ad Deum per pœnitentiam, de qua diximus, vel ut reducat Deus in gratiam ſuam. Alibi *c* pro Hebræo hujus loci verbo redditur ᾠκτείρησεν, & ἱλάσθη *iratus es, & miſertus es nobis*. Hieronymus, *converteris nos, oculo ad oculum videbunt, quum converterit Dominus Sion **.
a Pſ. 125. 4. b c. 5. 21. c Eſ. 59. 3.

Et averte iram tuam à nobis.) Hieronymus, *& ſolve iram tuam adverſum nos*. Alii, *ceſſare fac, diſcute, diſſipa, diſperge, diſſolve, frange, contere, aufer, tolle, dele, irritam fac, caſſam redde, labefacta, abroga, exſcinde, reproba, reſcinde, abole*. Habet הפר *hapher* à פור *pur*, has omnes notiones. Pſ. 32. *d* transfertur verbo *reprobandi*, alibi ſæpe per *irritare*, ac *irritum facere*, idem *contradicere e, diſſolvere f, prævaricari g, diſſipare h, diſpergere i, conteri k, confringi l*, ſed ſecundùm varias conjugationes. Innuunt autem omnes hæ notiones iram, atque vindictam veluti ab invito Deo ſuſcipi, & tamquam *alienum ac peregrinum opus ab eo m*, propterea quod nunc petitur eſſe valde conſentaneum, quaſi genio, conſuetudini, naturæ illius, *qui non poſſit oblivisci miſereri vel continere in ira miſericordias ſuas* B *n, ſed quum iratus fuerit, illico miſericordiæ recordetur o*, ſediens, ut dici ſolet, ad ingenium. Paraphraſtes uſurpat בטל *battel*, quod etiam Hebraicè ſignificat *ceſſare*, atque *deſinere*. Exponitur hoc idem ſequenti verſum agis.
* Eſ. 52. 8. d verſ. 10. Num. 11. 12. Eſ. 33. 8. & 44. 25. Deut. 31. 16. 20. Ezech. 17. 15. Zach. 11. 11. Levit. 26. 15 44. Jer. 11. 10 c. 14. 21. c. 33 20. 21. 3. Reg. 5. 19. Judic. 2. 1. e Num. 30. 13. 16. f Ezech. 17 16. c. 44. 7. g verſ. 19. h Eſ. 8. 10. c. 24. 5. 2. Reg. 15. 34. Job. 5. 12. 2. Eſdra 4. 15. Eccl. 12 5. Prov. 15. 22. i Pſ. 88. 34. k Job. 16. 12 l Eſ. 24. 19. m Eſ. 28. 21. n Pſ. 76. 10. o Abac. 3. 2.

Verſ. 6.) Numquid in æternum iraſcèris nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem.

Senſus loci.

MOEſta, & pia conqueſtio, ac expoſtulatio, qui fieri poſſit, ut iraſcatur tamdiu Deus, ac per omnes generationes protendat vindictam, atque punitionem, hoc videri poſſe iniquum, certe à naturali miſericordia ipſius abhorrens, & à promiſſis, quaſi diceret, *En hæc promiſſa fides p eſt?* (Duravit Babylonica captivitas annis dumtaxat ſeptuaginta *q*, juxta Jer. prædictionem, ſed exulibus, ac ærumnoſis præ deſiderii vehementia, longior omnis videtur mora, & propemodum infinita. Angelus etiam ve- C luti dolens captivitatem populi, nimiſq; in longum proferri conquerens, Deo ipſi dixit *r Domine exercituum* (cui promtiſſimum hoſtes comprimere, eorumque caſtra, milites, arma) *uſquequo tu non miſereberis Iſrael, & urbium Juda, quibus iratus es? iſte jam ſeptuageſimus annus eſt*. Hos annos apud Zach. non in captivitate tranſactos, ſed alios poſt reditum exponunt, & quidem etiam poſt refectum templum, etiamſi nondum cœpiſſent, quo tempore de illis Propheta eo modo vaticinabatur. Sed non eſt præſentis inſtituti controverſia hæc tanta, de qua Enarratores, præſertim Ribera noſter, & ex eodem ordine in Jer. Caſtro *ſ*. Eſt fortaſſis hic etiā non tam querimonia, quàm certò credentium, ac ſperantium oratio: num dubitandum fuit ò Deus ſalutis noſtræ, de miſericordia tua, & benignitate, ne tamdiu, & in æternum tua duraret indignatio, quique clementiſſimus diceri, in adeò multas generationes tuus deſæviret implacabilis furor? Hunc Hebræi de ſua, in qua nunc ſunt longiſſima captivitate, uſurpant ſermonem, vel deſperando, vel fruſtra ſperando. D Concedi poteſt compaſſum ſuæ gentis infidelitati Prophetam hoc pacto piè quiritari apud Deum, ac deprecari pro ipſius converſione, quam prævidebat ſine lege, ſine Rege, ſine Prophetis, ſine Chriſto diutiſſimè futuram, quoad in fine ſæculorum, *poſtquam intraſſet plenitudo Gentium, omnis Iſrael ſalvus fiere t*.
p Æneid. 6. q c. 25. 11. c. 29. 10. Par. 36. 20. Dan. 9. 2. r Zach. 1. 12. ſ in c. 29. n. 4 t Rom. 11. 25 26.

Numquid in æternum iraſcèris nobis?) Hieronymus, *noli in æternum iraſci nobis*, ut non rectè Hugo eidem tribuat lectionem iſtam noſtram. Vetus Latinum Pſalterium, & Gallicanum, ac Auguſtinus, & Chryſoſtomus quem poſtea citabo, *non in æternum iraſcaris nobis*. Romanum, *ut non*, & Noſtra verſio melius exprimit particulam interrogantem ה, *ha*, ה μή, quamvis Græca poſſit accipi abſque interrogatione, ut Euthymius monet ſicque Apollinarius explanat.

Μηδ' ἔτεος δμώεσσι διηνεκέως χαλεπήνῃς·
Neque tuis famulis ſemper iraſcaris.
u verſ. 5.

Chaldaicè, *numquid poſſibile eſt quod in æternum iraſcaris nobis*. Sic Pſ. 78. u *Uſquequo iraſceris in finem?* & abſque A nota dubitationis in 102. *x Non in perpetuum iraſcetur, neque in æternum comminabitur*, Deus ipſe: *Non in ſempiternum*, inquit, *litigabo, neque uſque in finem iraſcar y*. Immortalem iram ſervare mortalis non debet homo.
x verſ. 9. y Eſ. 57. 16.

z Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.
z apud Ar. 2. Rhet. c. 21.

Inimicitias mortales eſſe decet, amicitias immortales *a*, dextris junctis ante Solis occaſum (quod Apoſtolus *b* ait, *ne Sol occidat ſuper iracundiam*) in gratiam redire diſſidentes oportet, more Pythagorico *c*, in aqua inſcribere inimicitiam, in æs amicitiam incidere *d*, ollæ perturbare, hoc eſt, ire, cineres, juxta Pythagoræorum ſymbolum *e*. Obſervavit prior iſta Bochius. Quodammodo immortalis Deus ita ſe cum homine gerit mortali, qui poſt mortalis iſtius ſtatum jubebit peccatorem *traditoribus, quoad uſque reddat univerſum debitum f*, quod numquam poterit Chryſoſt. *g*, niſi forte ſit alius Latinæ ſalivæ, hac ſententia vult indicari orationem, quia quis à Deo petat, ut hic ſibi iraſcatur, hic affligat, hic emendet, in iſto ſæculo flagellet, ubi flagellum finitur, & correptio invenitur, non autem in æternum iraſcatur, & flagellet. Auguſtinianum apophthegma eſt; hic, ure hic ſeca, ut in B æternum parcas. Baſilius, vel Theod. hiſce verbis docent utendum illis etiam qui ſunt calamitatibus liberati, nec confidentes eſſe propter peccatorum debere remiſſionem, ſed in timore conſtitutos Judicem mitigare.
a Cic. pro Rabirio. b Eph. 4. 26. c Plut. de amore frater. d Peluſiota l. 3. Epiſt. 211. e Plut. 8. Sympoſ. c. 7. f Mat. 18. 34 g hom. in hunc pſ. verſ. tom. 1.

Aut extendes iram tuam à generatione in generationem.) Hebraicè eſt futurum tempus abſque ulla alia particula; & Hierony. hac quoque omiſſa, exponit per participium, nectendo prior membro, *noli in æternum iraſci nobis, extendet iram tuam in generationem, & generationem*. In Pſalteriis aliis Latinis, apudque Auguſt. & Caſſiod. *neque, aut ſive, vel, extendas*, &c. apud Caſſiodorum, *à progenie in progeniem*: in Pſalterio Gallicano, ſeu Ambroſiano, *à generatione, & progenie*: in Romano, ſeu Vaticano, *à progenie in progenies*. Senſus obvius, idem qui in præcedentibus illis, *in æternum*, & alibi ſæpenumero. Quid ſit generatio dictum etiam aliàs, Hebraicè דור, Græcè γενεά. Inſinuatur ne tranſiliat Deus illam veluti præſcriptam à ſe ipſo ſibimet legem, *viſitandi*, ſive *puniendi uſq; in tertiam, & quartam generationem*, quum ſimul adjecerit *de* C *generationibus eorum qui oderunt eum*, majores ſuos imitantur peccando, & promiſerit *facere miſericordiam in millia his, qui diligerent eum h*: quem amorem adeo humili nunc prece & pænitentiam indicante profiteri ſuo, & ſui populi nomine videtur Propheta. Attingit Hugo ſenſum iſtum, priorque illo Chryſoſt. aut quis alius propria homilia in hunc locum, qui adjicit ex Ezech. *i*, quod *anima ſola quæ peccaverit punietur, nec filii pater, aut patri iniquitatem filius portabit*, nempe per ſe loquendo de pœna ſpirituali privationis gratiæ, vel beatitudinis, quamvis interdum gratiæ auxilia quædam majora propter majorū peccata poſteris negari videantur. Sed de hac re aliàs.
h Exod. 20. i c. 18. 20.

Declarant alii myſticè de duabus generationibus, ut ſi primæ Deus iraſcatur, non iraſcatur ſecundæ, videlicet, ſi ei, quæ fuit ab Adam uſque ad Chriſtum, vel illi, qui carnaliter *naſcimur* ex Adam *filii iræ k*, non iraſcatur generationi, quæ à Chriſto incipit, & per quam regeneramur in ipſo, & attulit cum gratia paradiſi aditum, & immortalitatem. *Ego ſcio cogitationes, quas ego cogito ſuper vos, ait* D *Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis, ut idem vobis finem, & ſapientiam l*, (id eſt, quod eſt in deſiderio veſtro extremum, & à vobis patienter expectatum, ac avidè) *& invocabitis me, & ibitis, & orabitis me, & ego exaudiam vos* (ut ſcilicet redeatis in patriam liberati de captivitate.)
Senſus myſticus. k Eph. 2. 3. l Jer. 29. 11. 12.

Verſ. 7.) Deus tu converſus vivificabis nos; & plebs tua lætabitur in te.

Verſ. 8.) Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.

Senſus loci.

VEl corrigit præcedentem querimoniam, & hæſitationem, vel ſi hæc non fuit, ſed magna orantis fiducia, enixiùs adhuc rogat, ut experiri liceat miſericordiam Dei, quæ ipſum deceat maximè, & cujus præſentia vitam, atque hilaritatem conferat. Avertente faciem Deo turbantur omnia, dum emittit Spiritum ſuum, & illuſtrat faciem ſuper nos, recreamur, ac renovatur facies noſtra,

ſalvoſque nos facit in miſericordia ſua, Chriſtum hic indicati, qui Jeſus nominatur, & Salvator, magno cunctì Enarratores conſenſu affirmant. Auguſtinus etiam, quod converſio, & ſanctificatio, vivificatio, ſecurum gaudium noſtrum non ſit à nobis, ſed à Deo, qui vocat averſos, ita ut ſuperbire non poſſit, cui Deus oſtendit miſericordiam ſuam, qua perſuadet quidquid boni habet homo non habere niſi ab illo, qui omne bonũ noſtrum eſt. Scribit Ambr. *a* quod totus hic locus uſque ad verſum undecimum, Jeſum Dominum ſonat, qui vivificavit mortuos, eſtque miſericordia, utpote remiſſio peccatorum: Prophetam avidũ deſiderare videre in corpore, quia in Dei majeſtate non poterat, quem ſperat, tenere, quem ſi viderit, propriis velit manibus comprehendere: longè Chriſtum à nobis, & à nationibus antea poſitum, deſcendiſſe in terras, factum eſſe prope, ac inhabitaſſe ipſum qui gloria Patris eſt, in terra noſtra, cœpiſſe nos eum timere cum devotione atque pietate. Frequentat hos verſiculos Eccleſia, tùm tempore Adventus, tùm quotidie in Miſſa.

a in pſ. 118. octo. 6.

Deus tu converſus vivificabis nos.) Hierony. *nonne tu revertens vivificabis nos?* expreſſit hoc loco vim particulæ interrogantis הלא *ihalo*, quod verſu ſexto non fecerat, ubi erat ה *ha*. Putat quidam *b* hoc loco lectum olim pro הלא *halo* nomen Dei, אלוה *Elohaz*: malignè mutationem factam non video cur ſuſpicandum ſit, Græcè hic nulla interrogatio eſt, Hebraicè ſunt duo verba futuri temporis, *Annon tu converteris, vivificabis nos*: אתה תשב תחינו הלא *halo atthah thaſcin thechaijenu*: ſolent autem duo verba quum ita concurrunt hoc pacto exponi per participium præcedens, & verbum ſequens. Habent cetera Latina Pſalt. & Auguſt. Caſſiod., Ambr. *c*, *Deus tu convertens*. Videtur autem Auguſt. ſupplere (*nos*) Alii paſſim ſubaudiunt (*te*.) Unum ex alio fit, unumve propter aliud, ut nempe convertens ſeipſum Deus, ac revertens ad nos benigne, nos etiam prius averſos convertat ad ſe; ſed ſimpliciore ſenſu litterali exponitur, ut *Deus convertat*, ſeu *avertat*, quemadmodum eſt in aliis Pſalmis *d*, *captivitatem*, ideſt, captivos, vitamque reſtituat, quam videntur amiſiſſe, parumque differre à mortuis, qui graviore calamitate premuntur. Vel, ipſemet Deus converſus, ac reverſus ad eos, quos, deſeruiſſe videbatur, *& ſicut dormientium in ſepulchris memor amplius non fuiſſe e*, *& oblivioni dediſſe tamquam mortuos f*, reſtituit priſtinæ vitæ, libertati, patriæ, proſperitati, Hebræum verbum תשוב *thaſcin* ſignificat *redire*, & *reducere*, & etiam *liberare*. Græcum participium ἐπιστρέψας activum dumtaxat eſt, non medium, ut Janſenius tamen dixit, ſed ſi quippiam, ut dixi, ſubintelligas, poteris interpretari convertere ſe, aliumve, aut converti, activè, paſſivè, tranſitivè. Apud Matthæum *g*, ex Eſaia *h*, quod Latinè dicitur, *& convertantur, & ſanem eos*, Græcè eſt ἐπιστρέψωσι, *convertant*, nimirum ſeipſos, Hebraicè in ſingulari שב *ſciau*. Utuntur ſcripturæ *vivificandi* verbo pro eo quod eſt quempiam à mortis periculo, aut ſententia, aut ſupplicio, & pœna liberare, non ſolum jam mortuum in vitam revocare, ſege præcedentes Pſalmos *i*.

b Steuchus.
c ſupra.
d pſ. 13. 7. pſ. 125. 4.
e pſ. 87. 6.
f pſ. 30. 13.
g cap. 13. 15.
h c. 6. 10.

Allegoricè, tropologicè, anagogicè vivificatio hic accipitur de vita quam ſe Chriſtus eſſe dixit *k*, de illa, *quam ut haberemus, & abundantius haberemus*, veniſſe ſe confirmavit *l*, quæ eſt vita gratiæ, & gloriæ, quam ſolemus appellare *vitam æternam*. Redit Petro vita, & vivificatus eſt, ubi *converſus reſpexit eum Chriſtus m*: de prodigo etiam filio recepto in gratiam, ejus pater pronuntiavit, quod *mortuus revixerat n*, & citatis locis Eſaiæ, & Matthæi dicitur, Deum ſanare illum, qui convertitur. Charadrium avem alibi hoc ipſo opere retuli ſuo obtutu, quod Phyſiologi tradunt, ictericos ad ſanitatem reducere: ſed nugas vocat Aldrovandus *o*; quod Ayguanus (mendoſe nominans Chaladrium) hoc loco refert ex Magiſtro de proprietatibus rerum: moriturum ægrum non reſpicere, ſed ſi valetudinis ſpes ſit, ſuoque tunc aſpectu omnem ab eo morbum ad ſe trahere, & ſæpe pro illo mori conſtat noſtras in ſe infirmitates ſuſcepiſſe, pro Chriſtum nobis mortuum eſſe, benigno aſpectu curaſſe, atque vivificaſſe.

i pſ. 40. 3. pſ. 70. 10. pſ. 79. 19.
k Jo. 11. 25. & 14. 6.
l c. 10. 10.
m Luc. 22. 61.
n cap. 15. 31.
o Ornithol. 36. c. 62.

Et plebs tua lætabitur in te.) Caldæus, *in verbo tuo*, quo modo ſæpe vertit putantq; nonnulli Verbi incarnationem ea dicendi forma indicari. Lætitia hæc eſt cum congratulatione, ut plebs pro beneficio gaudeat, & gratias agat. Converſio illa in Deo ad nos, de qua priori membro, gignit lætitiam, & ut in alio dicitur Pſ. *p*; *Converſus vivificat, & conſolatur nos. Inenarrabilem lætitiam*

p pſ. 70. 2. 2

A *percipit*; ut Petrus *q* loquitur, hic vivificatus à Deo, & juſtificatus: deinde adhuc majorem in futura vivificatus, & beatificatus. *Auditui*, quod tibi remiſſa ſint peccata, *dat Deus gaudium, & lætitiam facitque ut exultent etiam oſſa humiliata r*. Eſt hoc gaudium verum *in Domino s*, *& in Spiritu Sancto t* proximus poſt charitatem *fructus u*, ſicut & gloriatio in eodem *Domino x*, ut non teipſum commendes, non glorieris, aut læteris in te. Hortatur juſtos noſter Dav. *y*, *lætari in Domino, & rectos corde in illo gloriari*. Malo tuo lætaberis in te, ait Auguſt. bono tuo lætaberis in DEO: quando volueris habere gaudia de te, invenies planctum de te, ſi vis ſecurus gaudere, in illo gaudeas, qui non poteſt perire. Iſtud gaudium *nemo tollet à nobis z*, quia de Deo eſt, qui non patitur occaſum, nec deſerit, niſi prior deſeratur. Solus humilis gaudio iſto perfunditur, quod Ayguanus humili vocabulo *plebis* inſinuari vult. At pro *plebe*, *populum* reddit Hieronymus, & utrovis nomine quilibet comprehenduntur, imi, ſummi, medii. Potius tropologicè plebem populum acciperem pro facultatibus animæ noſtræ, ac membris etiam corporis, in quæ vitalis gratiæ vis redundat.

q 1. epiſt. 1.
r pſ. 50. 10.
s phil. 4. 4.
t Rom. 14. 17.
u Gal. 5. 22.
x 1. Cor. 1. 31.
y pſ. 31. ult.
z Jo. 16. 22.

Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam.) Chaldaicè טובך *tuvach*, *bonitatem tuam*. *Oſtendendi* verbo, ut &

B *videndi* experimentum, & exactiorem rei perceptionem deſignari docent dicta Pſ. 4. *a Quis oſtendit nobis bona*, & in aliis Pſalmis *b*, occurrit vi eadem phraſis eadem. Idem ſalutare quod ſequenti membro dari petitur, alibi dicitur oſtendi *c*. Oſtenderat olim Deus potentiam, juſtitiam, alia attributa, tribulationes quoque multas, & malas *d*, nondum miſericordiam ita clarè, nondum *omne illud bonum*, quod promiſerat Moyſi, & quam dixi hoc loco appellari bonitatem à Paraphraſte. Obſervari utcumq; Myſterum Trinitatis hic poteſt in nomine *Domini*, quod eſt יהוה *Jehovah* Patris perſona, in *miſericordia*, Spiritus Sancti, cui illa, & bonitas attribuitur: ſequenti membro in *ſalutaris*, Filii, qui eſt ſalutare, ſalus, Salvator, Jeſus. Nil etiam vetat eundem Chriſtum, & ſalutare, & miſericordiam appellari; quia per ipſum conſecuti ſumus miſericordiam, & quemadmodum à Patre omnis paternitas *e* eſt, ſic idem vocatur *Pater miſericordiarum f* ſed κατ' ἐξοχὴν Filii ſui maximè miſericordiis, quem quaſi gignens *ex viſceribus* communicavit nobis *g*. Ambroſius *h*, ipſum Chriſtum aſſerit miſericordiam hic nominari, utpote qui ſit remiſſio peccatorum.

a verſ. 7.
b pſ. 49. 23. pſ. 18. 1. pſ. 59. 5. pſ. 70. 20. pſ. 77. 11. pſ. 90. 16.
d pſ. 70. 10.
* Exod. 33.
e Ephe. 3.
f 2. Cor. 1.
g Luc. 1. 78.
h in pſ. 118. octon. 6.

C Subdit deinde alia, quæ jam priùs retulimus, ad loci totius præſentis intelligentiam facientia, ut quod oſtenſio indicet præſentiam corpoream; datio comprehenſionem propriis manibus. Idem *i* Dav. ait illis verbis *k*, *Miſerere mei Deus ſecundùm magnam miſericordiam tuam*, intellexiſſe Verbi Incarnationem. Eadem Chryſoſtomi ſententia, dum ita quoque declarat illud *m*, *Defecit in ſalutare tuum anima mea*, videlicet per unius ex S. Trinit. perſonæ ad nos demiſſionem, atque præſentiam hoc loco flagitari. Auguſt. *n*, ſenem Simeonem videre Chriſtum in hoc ſæculo cupientem, hoc ipſum cantaſſe ſcribit. Denique idem eſt Eccleſiæ ſenſus, dum tam libenter, ac ſæpe uſurpat verba iſta. Ex Græcis Cyr. Alexandr. *o* confirmat tum Dei verbis apud Oſeam *p*, *Miſericordiam volo*, tum Eſaiæ *q*, *Juxta eſt ſalus mea, ut veniat, & juſtitia mea, reveletur*. Græcè δικαιοσύνη μου καὶ τὸ ἔλεος, *juſtitia mea, & miſericordia mea*. Auguſt. differens de gratia, & natura *r*, oſtendi miſericordiam, refert ad oſtenſionem viæ, gratiamque prævenientem; ſalutare dari, ad gratiam ſubſequentem, ut ambulare poſſimus Omnis juſtus *vas miſericordiæ eſt ſ*, *& utile Domino Chriſto t*, qui

i Apol. David. c. 12.
k pſ. 50. 3.
l in pſ. 118.
m pſ. 118. 81.
n ſerm. 13. de temp. & 3. de verb. Apoſt.
o in Oſea c. 6. num. 65.
p cap. 6. 6.
q c. 56. 1.
r de nat. & grat. c. 32. Gratia duplex, præveniens, & ſubſequens.

D Paulum quoque ſibi *vas electionis* fore dixit *u*. Ut rectè jam dictum ſit per nomen *miſericordiæ* non ſolùm per *ſalutaris*, intelligi Chriſtum ipſum. In hujus oſtenſione, ac viſione clara, beatitudinis noſtræ ſumma conſiſtit, quatenus Deus eſt; accidentaria, & corporis noſtris felicitas eſt, humanitatem ejuſdem videre. *Miſericordiæ* nomen abſtractum rectè convenit Chriſto, *quia apud ipſum miſericordia, & copioſa redemtio eſt x*, nec ullum opus majoris miſericordiæ fuit Incarnatione, & quod magis gratis, ac ſine meritis noſtris exhibitum ſit. De eodem Chriſto ſunt qui exponunt illud ex Cantico Mariæ *y*, *Miſericordia ejus à progenie in progenies*. Lucius Papa ſecundus hoc ſymbolo uſus eſt *z*.

ſ Rom. 9. 23.
t 2. Tim. 2. 21.
u Act. 9. 15.
x pſ. 129. 7.
y Luc. 1. 50.

Et ſalutare tuum da nobis.) Potuiſſet Hieronymus ſicut verſu quinto, *Jeſum tuum*, reddere: quia utrobique eſt idem nomen Hebræum. *Salutaris* vocabulo, & σωτηρίου creberrime deſignatur Jeſus. Auguſtinus *a*, id obſer-

z Alph. Ciac. eo.
a l. 21. de ci. vit. c. 19.

obſervavit. Ait verò præterea *a*, pro iſto ſalutari orat in hoc Pſ. & hoc antiquos juſtos dixiſſe: *Salutare tuum da nobis*, Chriſtum tuum quum in hac carne vivimus, videamus; videamus in carne qui nos liberet à carne: veniat caro mundans carnem; patiatur caro, & redimat animam, & carnem. Addit de ſene Simeone, prout, & ante notavimus. *Dandi* verbum indicat neceſſitatem gratiæ, utque *gratias & abſque argento redimamur b*, & quod *ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione*, qua *ſic Deus dilexit mundum, ut Unigenitum ſuum daret c*, *quaſi nihil deſpiciet eam d*. Ambroſius *e*, ut jam bis retuli, obſervabat quandam veluti apprehenſionem manibus factam, ſicut de ſeipſo, ac de condiſcipulis Joannes primis Epiſtolæ primæ verbis teſtificatur. Jubet nos demum RicKelius quotidie hunc verſum recitare, ut oſtendi nobis poſtulemus miſericord. hoc eſt, effectum pietatis divinæ evidenter, & copioſe, & ſalutare, ideſt ſalvationem in ſalutatem, vel etiam Chriſtum, dando eum nobis quotidie in Sacram. altaris, & per ſpiritualem adventum ejus in nobis, ſicut de ſeipſo ſub nomine Sapientiæ ſcriptum eſt *f*; *Da mihi Domine ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam.*

a ſerm. 3. de verb. Apoſt. 4.
b Eſ. 52. 3.
c Jo. 3. 16.
d Cant. 8. 7.
e in pſ. 118. octon. 6.
f Sap. 9. 4.

Verſ. 9.) Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquatur pacem in plebem ſuam.
Et ſuper Sanctos ſuos: & in eos, qui convertuntur ad cor.

Quum non tam vaticinando, quamvis hoc quoque, quam optando, & precando, ſaltem inde à quinto verſu, de liberatione, tùm de Babylonica captivitate, tùm juxta myſticum ſenſum, de peccati, diaboli, mortis, damnationis dixiſſet, nunc ſic, ut oraverat, certus futurum, veluti excitat comparatque ſeipſum ad excipiendum oraculum, & reſponſum divinum. Arrectis ſtabo, inquit attentiſque auribus mentis meæ, ut exaudiam quid intus mihi ſuggerat, & reſpondeat Dominus Deus, fortis, ac potens, cujus reſiſti decretis non poteſt; ſique decreverit ſalvare, non eſt qui poſſit ipſius reſiſtere voluntati, quia eſt Rex omnipotens, & in ditione ejus cuncta ſunt poſita, *fecitque cælum, & terram, & quidquid cæli ambitu continetur, Dominus omnium nec eſt qui reſiſtat majeſtati ejus g*. Decet, immò neceſſe eſt, Rege reſponſum daturo ſubditis, ut ſilentium præco imperet, faciatque audientiam. Ipſemet mihi, qui ſum auditor, præconis fungens officio, ſilentium indico, ac ſubmiſſe, obedienter, reverenter, patienter, libenter, hilariter quidquid dicatur audiam, & ceteris nomine regis mei promtè atque ſimpliciter communicabo, & edicam. Hoc vero demum eſt quod audivi, ſicque reſpondit, & effatus eſt Deus, iſtud oraculum fudit, & reſponſum dedit Ratum, & conſtitutum mihi eſt, ait ille, pacem populo captivo, ſalutem, incolumitatem, felicitatem reſtituere, atque de integro in amicitiam, & gratiam meam reconciliatum recipere, veteribus prorſus extinctis inimicitiis remiſſa iniquitate, opertis omnibus peccatis, reatuque ipſorum condonato, & deleto. Nullum excipio ab hoc promiſſo, & beneficio: non erit id ſolis Sanctis proprium, qui religiosè me colunt, & invocant, peccatoribus etiam conveniet, dummodo pœniteat eos, totoque ſe ad me corde convertant, & à peccatis ſeſe avertant; quemadmodum tu, ò David, & tuo ipſius, & omnium nomine precatus es, ut vos converterem, redireque facerem in patriam veſtram, & gratiam meam, meam vero iram à vobis averterem, iraſci deſinerem veluti mortus revocarem ad vitam, mœrentes, lætificarem. Præſtabo hæc omnia, ne dubites. Nec verò quid impedit quo minus primis verbis deſiderium ſpeſque innui dicatur, illud ipſum ſalutare quod proxime ante petierat, audiendi, atque illum ipſum Prophetam, quem audiendum promiſerat, & prædixerat Moyſes *h*. Hoc genus locutionis Caſſiodorus Scripturæ divinæ proprium vocat, nihilque tale in libris ſæcularibus inveniri dicit. Ego non dubito exempla proferri poſſe ex poetis, qui ſe canant ſubito exauditos in eo quod proximè antè expetere ſe ſignificabant.

Senſus loci.
g Eſther. 13. 9. 10. 11.
h Deut. 18. 15.

Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.) Hieronymus, *audiam quid loquatur Deus Dominus.*) Hebræum verbum, & Græcum futuri temporis eſt, ידבר *jedabber*, λαλήσει, quo modo etiam vertit Aquila, & Symmachus: ille autem ὁ ἰσχυρὸς Κύριος, *fortis Dominus*: hic ὁ Θεὸς κύριος. & omiſerunt ἐν ἐμοὶ in me, quæ nec in Hebræo textu ſunt. Poteſt futurum optativè, ac deprecativè

A ſumi. Nomen primum אל *el fortem*, ac *potentem* ſonat, ἰσχυρὸν, ut Aquila expoſuit, & per id ſignificatur quod ante dixi, *ſuaviſſe Deo* (cujus hic nomen eſt ineffabile יהוה *Jehovah*) *quum voluerit*, poſſe *i*. Rectè autem addita ſunt ἐν ἐμοί, ut intelligeremus de auditu ſpirituali auribuſq; internis. Quo pacto idem David de ſeipſo alias dixit: *Spiritus k Domini locutus eſt per me, & ſermo ejus per linguam meam* ubi Hebraicè eſt præpoſitio (ב) *be*. Quamquam hæc propoſitio ſæpius idem valeat quod *per*, & inſtrumenti rationem denotet, ita etiam de ſeipſo ſcribit Zachar. *l*, *Et dixit ad me Angelus Domini qui loquebatur in me*. Præterea Michæas *m*, *Si reverſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me*; & Aug. in alio opere *n*, ſic præſentem declarat locum de locutione divina in mente Dav. Sed ex eo quod interius, & in aliquo loqui dicatur Deus, non exiſtimo, quod Agellius vult, colligi animum illius, in quo loquitur, bene affectum, & compoſitum eſſe. Concedo improbum Balaam *o* cecidiſſe; & Saulem *p*, ſub id tempus quo propheta ſſe narratur, nec dubito, animo turbato, & affectibus commoto fuiſſe. Ait prophetatio Saulis (quem corruptè legunt aliqui *ceciniſſe* pro *cecidiſſe*) non erat ex prophetiæ propriè dicto ſpiritu, ſive dono, ſed ad canendas laudes Dei cum aliis Prophetis,

i Sap. 12. 18.
k 2. Reg. 23. 2.
l c. 19. 13. 14.
m 3. Reg. 22. 28.
n 9. Gen. ad lit. c. 2.
o Num. 24. 4.
p Reg. 10. 24.

B qui nec ipſi erant illo modo veri Prophetæ, ut bene demonſtrat Abulenſis *q* quemandmodum nec nuntii Saulis qui & ipſi *prophetabant r*. Balaam, tametſi caderet, & improbus eſſet, non idcircò non in eo, h. e. intus vere, ac propriè loquebatur Deus; ita ut etiam non perciperet, quæ dictabantur animo ipſius, quum etiam profiteretur ſe nihil, niſi quod poneret Deus in ore ſuo, loqui poſſe, *nec immutare verbum Domini Dei ſui, ut plus vel minus loqueretur ſ*, & ſcriptum eſt, quod *ponebat Deus verbum in ore illius t*, & eſſet *auditor ſermonum Dei, quique noviſſet doctrinam Altiſſimi, & viſiones Omnipotentis, licèt cadens apertos haberet oculos u*. Hunc ipſum caſum de ſomno, ac ſopore interpretatur idem Abulenſis *x*, Cajet. Vatablus, ac quodammodo extaſi. Quin & Ant. Fonſeca *y* caſum ſumens propriè, & non de ſopore, non dubitavit conſentire hac in parte Munſtero, (qui aliquin religionis malæ auctor extit) valere ad commendationem, fidem, & auctoritatem prophetiæ caſum illum, quia ſoleret bonis Prophetis contingere, ut non valentes ferre Spiritum Dei,

q 1. Reg. 10. 9. 56. & c. 19. 9. 34 & ſeq. & 39.
r 1. Reg. 19. 20.
ſ Num. 22. 18. c. 23. 12. 20.
t verſ. 5. 16.
u Num. 24. 16.
x in c. 23 q. 2. & 3.
y nota in Cajet.

C caderent in terram. Oleaſter idem indicat *z*. Exemplo certè Daniel *a* poteſt eſſe. Illud autem de Balaam tropologicè, ut ſolet fere omnia, declarat Gregorius *b*. Deniq; phraſis Hebræa eſt, quam Lxx. ſecuti videntur, ut ſit idem loqui in aliquo, quod alicui, & per aliquem. Nam quod Latinè legimus apud Abacuc *c*, *Ut videam quid dicatur mihi*, Hebraicè, & Græcè eſt, *in me*. Ubi Theophyl. obſervat præpoſitione denotari differentiam divini ſermonis ab humano, quod hic ab extra primum aures circumſtrepat, dein ad mentem perveniat: divinus intus fiat, mentiſque aures feriat, & attingat. Hoc autem Prophetis omnibus commune eſt, *in quibus locutum* ſcribit indefinitè Paulus *d*. Similia docuerunt prior Cyr. Alexandr. *e* & Baſil. *f*. Recipio etiam tropologiam Auguſtini, & aliorum, audire in ſe loquentem Deum, qui ſe cohibeat à ſtrepitu mundi, & avertat ſe ad ſe, & a ſe in illum, cujus vocem audit interius, quaſi obturans aurem (*oculum quoque qui obturatus, & clauſus erat in Balaam g*) contra tumultuantem vitæ hujus inquietudinem, & con-

z in c. 4. n. 2.
a c. 10. 1. 89.
b 115. Mor. c. 10. vol 14.
c cap. 2. 1.
Divini & humani ſermonis differentia.
d Heb. 1. 1.
e in c. 1. Oſeæ n. 11.
f in pſ. 28.
g Nu. 24. 3. 15.

D tra *animam corpore, quod corrumpitur aggravatam h*, *ſenſum terrena habitatione deprimentem multa cogitantem*. Hæ ſunt aures audiendi, quas qui habent, invitantur ad audiendum *i Nec intelligere facit Deus auditum, docetve ſcientiam, niſi ablactat à lacte, avulſos ab uberibus**; *ut loquatur ad cor, ducit in ſolitudinem k*: & tamen veriſſime dixit Aug. *l*, nullam eſſe animam, quamvis perverſam, quæ ullo modo ratiocinari poteſt, in cujus conſcientia non loquatur Deus. Rogandus *ut aperiat aures, ne contradicamus m*, *& aures aptet nobis n*, *& loquatur, quia nos ſervi ejus audimus o*, *& vel quaſi furtive ſuſcipiat auris noſtra venas ſuſurri ejus p*. Niſi namque, ait Gregorius *q*, ſe auris ab exterioribus deſideriis abſcondat, interna nõ penetrat. Idem *r* verò etiã ſcribit ſanctos viros inter illuſiones, atque revelationes, ipſas viſionum voces, aut imagines quodam intimo ſapore diſcernere, ut ſciant vel quid à bono ſpiritu percipiant, vel quid ab illuſore patiatur. De matre Aug. *ſ* prodit dicere ſolitam, ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare non poſſet, diſcernere quid intereſſet inter Deũ revelantem, & animã ſuam ſomniãtem. Sed quia hoc paucorũ eſt, *nec omni credendũ ſpiritui, ſed probandi ſpi-*

h Sap. 9. 15.
i Matt. 11. 15. c. 13. 9.
Ap. 2. 7. 11. 17. 29. c. 3. 6. 13. 22. c. 13. 9.
* Eſ. 28. 9.
k Oſ. 2. 14.
l 2. de ſerm. Dom. in monte.
m pſ. 50. 5.
n pſ. 17.
Heb. 10. 5.
o 1. Reg. 3. 10.
p Job. 4. 12.
q 5. Mor. c. 20.
r 4. pſ. c. 48.
ſ 6. conf. c. 13.